

GAZNELİ ORDUSUNDA GÖREV ALAN HİNTLİLER

ERDOĞAN MERÇİL

Gazneli Devleti kurulduktan hemen sonra hükümdarlar Hindistan seferlerine başlamış ve bu kıtadaki insan kaynağından askerî yönde de faydalanmışlardır. Bu konuda önemli bilgiler Prof. Dr. C.E. Bosworth tarafından “Ghaznevid Military Organisation” başlıklı makalesinde ve Gazneliler ile ilgili iki kitabında açıklamıştır¹. Ancak Prof. Bosworth tarafından verilen bilgilerde bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Biz bu makalemizde hem eksikleri tamamlamaya, hem de bu konudaki olayları hatırlatmaya çalışacağız. Eksiklikleri tamamlarken en önemli kaynağımız ise, Beyhakî'nin *Tarih-i Beyhakî* adlı eseri olacaktır. Bu eser elimize eksik ulaşmasaydı, muhakkak ki, konumuz hakkında daha etraflı bilgi sahibi olacaktık.

Gazneliler'den önceki Müslüman devletler, söz gelişi Büveyhiler, Saffariler ve Samaniler ordularında acaba Hintliler'den faydalandılar mı? Mafizullâh Kabir²'in eserinde Büveyhiler'in Hintli askerlerden faydalandığı hususunda bir bilgi bulunmuyor. Öte yandan Abbas-ı Pervîz (*Deyâlîme ve Gazneviân*, hş. 1336, s. 148), Adud ed-Devle zamanında (936-983) Büveyhî ordusunda Hintliler'in bulunduğunu zikrediyor. Türkiye'de Samaniler ile ilgili olarak son zamanlarda yapılan bir doktora çalışmasında da bu devletin ordularında Hintliler'in yer aldığı konusunda bir bilgi yoktur³. Ancak Saffariler'in Ya'kub b. Leys döneminden (867-879) itibaren ordularında Hintli askerler kullandıkları anlaşılıyor. Bu askerler 919-923 yılları arasında Saffarî Devleti'nde karışıklıkların yaşandığı dönemde önemli rol oynamışlardır⁴. Fakat Gazneli Devleti'nde görev yapan Hintliler'in orduda daha aktif rol oy-

¹ Bk. “Ghaznevid Military Organisation”, *Der Islam*, Berlin 1961, Cilt 36, s.37-77; Aynı mlf., *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 944:1040*, Edinburg 1963.; Aynı mlf., *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay*, Edinburg 1977.

² Bk. *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964; Ayrıca bk., H. Busse, *Chalif und Grosskönig, Die Buyiden im Iraq (945-1055)*, Beirut 1965.

³ Bk. A. Usta, *Samaniler Devleti'nin Siyasî ve Kültürel Tarihi (943-1005)*, İstanbul 2003 (Basılmamış Doktora Tezi).

⁴ Bk. *Tarih-i Sistan*, nşr. Melik üş-Şüera Bahar, Tahran hş. 1314, s.309; C.E. Bosworth, *The History of Saffarid of Sistan and the Maliks of Nimruz*, Costa Mesa, California and New York, 1994, s. 282, 348-349.

nadıkları görülüyor. Bu durumda Hintliler acaba hangi tarihten itibaren Gazneli ordusunda görev almaya başlamışlardır?

Simcurîler Horasan'a hâkim olmak ve Samanîler'in yerine geçmek isteyen bir Türk âilesidir. Bu âileden Ebû Ali Simcurî, Sebüktegin zamanında Samanîler tarafından Horasan ordu komutanlığına (Sipehsâlâr-ı Horasan) tayin edilen (994) Sebüktegin'in oğlu Mahmûd'u Nişabur civarında mağlup etmişti (995). Ebû Ali'nin daha sonra özür dileme gayretlerine rağmen, Sebüktegin, oğlu Mahmûd'un intikamını almak için, etrafa mektuplar yazarak asker göndermelerini istedi. Sebüktegin bu sırada Hintliler'den ve Türk Halaçlar'dan da asker toplamıştı. Neticede 22 Temmuz 995 tarihinde Tus civarındaki savaşta Sebüktegin, Ebû Ali Simcurî ve ordusunu mağlup etti⁵. Böylece Gazneliler ordusunda insan gücü olarak Hintliler ilk kez muhtemelen 995 tarihinde görev almış görünüyorlar.

Sultan Mahmûd zamanında (998-1030) da Hintliler, Gazneli ordusunda yer almışlardı⁶. Bu sırada Hintliler'in Gazneli ordusunda yer almalarında dinin bir engel teşkil etmediği görülüyor. Nitekim Sultan Mahmûd 21 Aralık 1002'de Sistan'a hâkim olduktan sonra orada bir miktar asker bırakarak Gazne'ye döndü. Ancak bir süre sonra Sistanlılar, Ebû Bekr Abdullah idaresinde Gazneliler'e karşı ayaklandılar ve duruma hâkim olarak onun adına hutbe okuttular. Öte yandan sultanın Sistan'da bıraktığı üç bin kişilik Gazneli ordusunun çoğu Hintliler'den oluşmakta idi. Sistanlılar bu Hintliler (Hinduvan-ı kâfir)den çoğunu öldürdüler⁷. *Tarih-i Sistan*'da Hintliler'e âit Sistan ile ilgili bilgiler bu kadardır. Sultan Mahmûd daha sonra 10-11 Ekim 1103'de Kurban Bayramı'nda Halefâbâd'daki Erk kalesine hâkim olarak asilerin isyanını bastırduğında; Gazneli askerlerin pazarları ve sarayları yaktukları, Cuma câmiini yağmaladıkları ve kilisede Hıristiyanları öldürdükleri sırada Hintliler'in Gazneli ordusunda yer aldığı hususunda *Tarih-i Sistan*'da⁸ bir bilgi bulunmuyor. Ancak Prof. Bosworth⁹un bu orduda Kâfir Hintliler'in de yer aldığı hususunda verdiği bilgi, kanaatimce bir yorumdan ibarettir.

⁵ Bk. Hâce Ebu'l-Fazl Muhammed b. Huseyn Beyhakî Debir, *Tarih-i Beyhakî*, nşr. Dr. Gani ve Feyyaz, Tahran hş. 1324, s.206; Krş. E. MercİL, "Simcurîler IV", *Belleten*, sayı: 195, Ankara 1986, s.559-561.

⁶ Bk. Nizâmül-Mülk, *Siyaset-Nâme*, Haz. M.A. Köymen, Ankara 1999, Trk. Trc., s.72.

⁷ Bk. *Tarih-i Sistan*, s. 355.

⁸ Bk. S.357.

⁹ Bk. Bosworth, "Military Organisation", s.55; Aynı mlf., *The Ghaznavids*, s.110.

Karahanlılar'ın da zaman zaman Horasan'ı ele geçirmek istediklerini görüyoruz. Nasr b. Ali Karahanlılar'dan biri idi ve Hoten hâkimi Yusuf Kadir Han'dan yardım istedi Tahminen kırk-ellibin kişi civarında bulunan birleşik Karahanlı kuvvetleri Sultan Mahmûd'un "Oğuz Türkleri, Halaçlar, Hintliler, Afganlılar, Gazne Türkleri ve Kürdler"den oluşan ordusuyla Belh'e 20 km. mesafede karşılaştı (5 Ocak 1008). Hintliler'in de yer aldığı Gazneli ordusu, fillerin de desteğiyle, Karahanlı kuvvetlerini mağlup etti. Bu savaşta Hintliler ile Kürdler Gazne ordusunun merkezinde yer almışlardı¹⁰.

Gazneli ordusunda hizmet eden Hintliler'in de, öteki gruplar (Deylemliler, Araplar ve Kürdler) gibi, Sipehsâlâr-ı Hinduyân denilen kendi komutanları vardı, onların karargâhları Gazne'de idi¹¹. Ayrıca Hintliler gulam olarak yetiştirilerek Gazneli ordusunda hizmet etmekte idiler. Ancak burada belirtmemiz gereken bir husus gulâmın (Bk. E. Merçil, Gulam mad., *DİA*) İngilizce karşılığı olarak verilen *slave* kelimesinin bu terimi tam ifade edemediğidir. Çünkü *slave*'in karşılığı (köle, esir) efendisinin kayıtsız şartsız her türlü hizmetini yapan şekilde ifade edilebilir. Halbuki gulâm, bir eğitim gördükten sonra hizmet ettiği kariyer içinde yükselebilir, hatta devlet dahi kurabilirdi, söz gelişi Gazneliler'in kurucusu Alptegin ile hanedanın kurucusu Sebüktegin gibi. Hintliler'e örnek olarak da Mes'ûd devrindeki olaylarda yer alan Tilek'i gösterebiliriz. Hintli gulâmlar ve askerler için devamlı bir kaynak tabii ki, Hindistan'a yapılan seferler idi. Askerler bu seferler sonucu ele geçirilen esirler arasından seçiliyordu. Gazneli Mahmûd, Hindistan'a yaptığı ikinci seferinde Vayhand (Vayhin) Racası Caypal'ı mağlup etmişti (Kasım 1001). İbn el-Esîr'in¹² verdiği sayıya inanabilirsek bu savaş sonrası Müslümanların eline ganimet olarak 500.000 esir geçmişti. Bu sayının çok abartılı olduğu kesindir. Yine Sultan Mahmûd H. 409/M. 1018'deki Kanavc seferinden 53.000 esir, 350 fil ganimet ile Gazne'ye dönmüştü¹³. Bu sefer so-

¹⁰ Bk. Ebu'l-Şeref Nasîb b. Zafer Curfâdakanî, *Tercüme-yi Târih-i Yemini*, nşr. Dr. Ca'fer Şi'ar, Tahran hş. 1345, s.285-286; İbn el-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târih*, Beyrut neşri, 1979, cilt 9, s. 191/Trk. Trc., A. Özeydin, *İslâm Tarihi el-Kâmil Fi't-Târih Tercümesi*, İstanbul 1987, IX, s.157; Raşid Al-Din Fazlallah, *Cami' Al-Tavarih*, II cild 4. cüz, nşr. A. Ateş, Ankara 1957, s.152; Bosworth, "Military Organisation", s. 52, 54; E. Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 1989, s. 32-33.

¹¹ Bk. Gerdizi, *Zeyn el-Ahbâr*, nşr. Abd el-Hayy Habîbî, hş. 1347, s.195, 200; Beyhakî, s.497; M. Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, London, 1931, s.140, not 7 ve 163; Bosworth, "Military Organisation", s.54.

¹² Bk. *el-Kâmil*, IX, s. 169-170/Trk. Trc., IX, s. 140.

¹³ Bk. Gerdizi, s.184; Bosworth, aynı eser, s.45.

nucu elde edilen esirlerin bir tanesi 2 ila 10 dirheme satılmıştı¹⁴. Hintliler'in bir kısmı da Hindistan'da mevcut Kast sistemi nedeniyle Müslüman olarak Gazneli ordusuna katılıyorlardı.

Sultan Mahmûd, Kanavc seferinden sonra Kalincâr Racası Ganda üzerine yürümeye karar verdi. O, Hindistan'a yapacağı onüçüncü sefer için (Ekim 1019), büyük bir ordu tertipledi. Bu ordu çeşitli milletlerden; Türk, Arap, Kürd, Deylem, İranlı ve Hintliler'den oluşuyordu¹⁵. Bu durumda Hindistan'a yapılacak seferlerde artık Hintliler'in de yer aldığı ve onlara orduda rahatlıkla güvenilebileceği anlaşılıyor.

Sultan Mahmûd'un ölümünden sonra iki oğlu Mes'ud ve Muhammed arasındaki taht kavgasında Hintliler'in de yer aldığı görüyoruz. Bu mücadelede esnasında tahta oturan Muhammed'in aldığı bütün tedbirlere rağmen, dağılma yolunda ilk çarırdayan onun tarafı olmuştu. Birkaç kumandan ve saray gulâmlarından bir grup, başlarında Emir Ayaz ve Ali Dâye olduğu hâlde batıda bulunan Mes'ûd'un yanına gitmek için Gazne'den kaçmışlardı. Bu haber Sultan Muhammed'e ulaştığı zaman, Hintliler'in sipehsâlârı Suvendhray'ı bir grup atlı ile kaçanların peşinden gönderdi. Suvendhray bu kaçanlara yetişerek onlarla savaştı. Bu mücadelede Hintliler'den bir çok kişi ve Suvendhray öldürüldü. Öte yandan saray gulâmlarından (gulamân-ı saray) da bir çok kişi öldürülmüştü¹⁶. Bu olayda Türkler'den çok Hintliler'in Muhammed'e sadık oldukları anlaşılıyor.

Daha sonra bütün ordu komutanları ve büyükleri Teginâbâd denilen yerde bir araya toplanarak Muhammed'i tahttan indirdiler ve Mes'ûd'a tâbi oldular (4 Ekim 1030). Öte yandan haberciler 11 Ekim 1030 tarihinde Herat'ta bulunan Mes'ûd'un huzuruna gelerek "sultan" olduğunu bildirdiler. Sultan Mes'ûd bu olaydan sonra Teginâbâd'da bulunan Hâcib-i Buzurg Ali Karib'e bir mektup yazarak yanına çağırıldı. Ertesi gün Ali Karib öteki askerlere Mes'ûd'dan gelen emir mucibince Herat'a gitmelerini söyledi. Fakat o Hint ordusunun (Leşker-i Hind) Teginâbâd'da kalmasını ve onların kendisiyle birlikte gideceğini belirtti. Böylece Ali Karib de Hintliler'e öteki askerlerden daha fazla güveniyordu. Ali Karib'in daha sonra filler, hazine ve Hint ordu-

¹⁴ Bk. Curfadakanî, s.386; Raşid al-Din, s.208; İbn el-Esir (*el-Kâmil*, IX, s.267-268/Trk. Trc., IX, s.210)'e göre, bir esir on dirheme satılıyordu.

¹⁵ Bk. Muhammed b. Ali b. Muhammed Şebânkareî, *Mecma'el-Ensâb*, Tahran hş. 1363, s.54; Ayrıca aynı müellif mahallî olarak Kabilî ve Maveraünnehirîleri de zikrediyor.

¹⁶ Bk. Gerdizî, s.195; Bosworth, "Military Organisation", s.55.

suyla İsfizar'a ulaştığı haberi, Mes'ûd taraftarlarınınca sevinçle karşılandı. Çünkü onun hiçbir şekilde Herat'a geleceğine inanmıyorlardı¹⁷. Ali Karib, 2 Kasım 1030'da Herat'a ulaştı ve ertesi gün sultanın huzuruna çıktı. Mes'ûd onu ve kardeşini tutuklattı, sonra da öldürterek servetine el koydu. Ali Karib'in öldürülmesinin sebebi, saltanat mücadelesine karışması ve Muhammed'i tahta geçirmesi idi.

Sultanın bu davranışı kendisine karşı ilk huzursuzluk belirtilerinin ortaya çıkmasına sebep oldu. "Kavm-i Mahmûdi" veya "Mahmûdiyan" denilen yani eskiden Mahmud'a hizmet eden devlet büyükleri Mes'ûd'un intikam duygusuyla harekete geçmesinden korkuya kapılmışlardı. Nitekim bu korkunun yersiz olmadığı biraz sonra ortaya çıktı. Mes'ûd önce Türk komutanlara karşı harekete geçti ve yanına çağırdığı eski Hindistan orduları komutanı Eryaruk'u tutuklattı. Eryaruk'un tutuklanması esnasında Hintli nakibler de 300 Hintli ile yer almıştı. Bu olay Eryaruk'un samimi arkadaşı ve Mes'ûd'un tahta geçmesinde yardımcı olanlardan Asıgteğin Gazî'nin sultanın yanından kaçmasına sebep oldu. Asıgteğin bu sırada Karahanlı ülkesine, sonra da Harezmşâh Altuntaş'ın yanına gitmek istedi ise de bunda başarılı olamayarak Gazneli askerler tarafından yakalandı. Sultan Mes'ûd onun Gazne kalesinde hapsedilmesini istedi. Bu sırada Asıgteğin'in yanına ona hizmet etmek ve lüzumlu eşyasını geri getirmek için üç Hintli gulâm satın alınmasını, Gazne kalesine götürmek üzere de 300 Hintli atlı ile 200 Hintli piyadenin görevlendirilmesini emretti. Burada ve buna benzer olaylarda Hintliler'in tercih edilmesinin sebebi, Türk askerlerin ırkdaşlarına sempati göstermesini ve onlar lehinde harekete geçmesini engellemektir¹⁸.

Mes'ûd'un intikam aldığı kişilerden birisi de amcası Yusuf idi. Sultan daha babasının sağlığında kızını vermediği için amcasına kırgındı. Ayrıca Yusuf'un Muhammed'i desteklemesi ve onun ordu komutanı olması bu kırgınlığı daha da artırmıştı. Öte yandan Yusuf'un Karahanlılar ile mektuplaşması bardağı taşıran son damla olmuştu. Sonuçta Yusuf da tutuk-

¹⁷ Bk. Beyhakî, s.52, 56. Hacıb Ali Karib, Herat'a gelmeden önce orada olacakları tahmin etmiş gibidir, ancak hayli iddialı konuşarak isterse elinde bulunan hazine, filler ve Hintliler'den oluşan ordu ile Bağdat'a kadar olan yerleri zapt etmesinin mümkün olduğunu, fakat kazaya rıza gösterceğini ifade etmiştir, bk. Aynı eser, s.53-54.

¹⁸ Bk. Beyhakî, s.228, 237; Krş. Bosworth, "Military Organisation", s.55; Aynı mlf, *The Ghaznavids*, s.110.

lanmıştı. O, bir kaleye üç Hintli komutan, üç nakib ve tam teçhizatlı 500 Hintli atlı ve 300 seçkin yaya asker ile gönderilmişti (422/1031)¹⁹.

Gazneliler, Kirman bölgesine Sultan Mes'ud devrinde hâkim olmuşlardır. Kirman'dan gelen casuslar sultana da bölgenin karışıklık içinde olduğunu, buranın hâkimi Büveyhiler'dan Ebû Kalicâr'ın akrabaları ile uğraştığından düzen ve adaleti sağlayamadığını bildirdiler. Sultan Mes'üd hâkimiyeti altındaki Sistan ve Rey bölgelerine komşu olan Kirman'ı mevkiinin öneminden dolayı zapt etmek istiyordu. Bu bakımdan Kirman üzerine Ahmed b. Ali Nuştegîn idaresinde gönderilen Gazneli ordusunda 2.000 Hintli, 1.000 Türk, 1.000 Kürd ve Arap olmak üzere 4.000 atlı ile her çeşitten 500 piyade bulunmaktaydı. Bu durum Gazneli Devleti'nin ordusunda çeşitli milletlerden asker bulunduğu konusunda iyi bir örnek teşkil etmektedir. Gazneli ordusu 1-12 Cumada I. 422/26 Nisan-7 Mayıs 1031²⁰ tarihinde harekete geçti ve Deylemlileri mağlup ederek dört ay içinde Kirman'a hâkim oldu.

Daha sonra Ahmed b. Ali Nuştegîn, Kirman'da asker üzerinde otoritesini tam olarak sağlayamamış görünüyor. Bu sebeple Gazneli askerleri de Kirman'da tecavüz ve hırsızlıklara başladılar. Kirman halkı bu duruma tahammül edemez oldu ve Büveyhiler'den yardım istediler. Bir Büveyhî ordusu Kirman'a gelerek Gazneli kuvvetleri ile karşılaştı. Büyük bir savaş neticesinde Ahmed b. Ali Nuştegîn'in bütün gayretlerine rağmen, Hintliler'in mücadelede zayıf kalmaları, diğerlerini de ümitsizliğe düşürdü ve Gazneliler'in mağlubiyetine sebep oldu. Hintliler, Sistan yolu ile Gazne'ye kaçtılar. Sultan Mes'üd, Kirman mağlubiyetine sebep olan Hintliler'e çok kızdı. Onların ileri gelenlerinden altı tanesi kendilerine ketare²¹ vurdular ve kanlarını akıttılar. Sultan Mes'üd "bu ketarenin Kirman'da vurulması gerekiyordu" dedi. Ancak sonradan Hintliler'in sayılarının az olduğu, ikmal yollarının uzak bulunduğu şeklindeki mazeretlerini uygun göyerek onları affetti²².

Sultan Mes'üd devrinin önemli olaylarından biri de Hindistan ordusu komutanı (Salar-ı Hinduvân) Ahmed Yinaltegîn'in isyanı idi. Bu isyan ile il-

¹⁹ Bk. Beyhakî, s.251-252; Bosworth, aynı eserler, aynı yerler.

²⁰ Bk. Bosworth, (*Military Organisation*), bu olayın tarihini 425/1043 olarak vermeye yanılığa düşmekte, ayrıca Kirman konusunda da az bilgi vermektedir.

²¹ Bk. Ok, mızrak, kısa kılıç, Steingass, *Persian-English Dictionary*, s.1014.

²² Bk. Beyhakî, s.430-432. Krş. E.Merçil, "Gazneliler'in Kirman Hâkimiyeti 1030-1034", *Tarih Dergisi*, sayı: 24, İstanbul 1970, s.40-43.

gili olarak yapılan “meşveret meclisi”nde Tilek-i Hindu²³ söz alarak, “... Ben zaten Hindistanlıyım (orada) hava çok sıcaktır, o iklimde daha iyi sefer yapabilirim, eğer münasip görürseniz bu hizmeti benden esirgemeyin” dedi. Sonuçta Hindistan’a Tilek’in gönderilmesi kararlaştırıldı. Sultan onu görevlendirdikten sonra kendisine kös, alem (bayrak) ve muhteşem bir hil’at verilmesini emretti. Sipehsâlâr-ı Hinduvân Tilek hazırlıklarını yaptıktan sonra, sefere çıkanların âdeti üzere, Hintliler’den oluşan mükemmel silâhlı atlı ve yaya ordusuyla sultanın önünden geçerek Hindistan’a hareket etti. Ahmed Yinaltegîn bu durumu öğrendiğinde açıkça isyan etti ve etrafına topladığı kuvvetlerle harekete geçti. Tilek’in âsilere sert davranması, yakaladıklarının sağ ellerini kestirmesi sonuç almasına imkân sağladı. İki taraf arasındaki savaşta Ahmed mağlup oldu, yanındaki Türkmenler ise ondan ayrılarak aman dilediler. Tilek onlara aman verdi. Öte yandan Ahmed yakın adamları ve 300 atlı ile kaçmaya çalıştı. Ancak Tilek’in Catlar’a mektup yazarak yakalanması için para va’ad etmesi, Ahmed’in sonu oldu. Catlar onu yakalayarak öldürdüler ve oğlunu da esir ettiler. Onun kesik başı ve tutsak düşen oğlu Tilek’in yanına gönderildi. Sultan Mes’ûd, Tilek’in bu başarısına sevindi ve ondan Ahmed’in kesik başı ve oğlu ile huzuruna gelmesini istedi (Ekim 1034)²⁴.

Bir süre sonra Tilek, Merv er-Rûd’da Sultan Mes’ûd’u karşılayarak saygılarını sundu. Tilek’in idaresinde tam teçhizatlı bir ordu ile komutanlar (mukaddemler) vardı. Eğer Beyhakî (s.494) isimleri karıştırmadıysa, Timek Hindu da Tilek ile beraberdi. Ayrıca Tilek adında başka bir Hintli de onların yanında idi. Sultan, Tilek’e Ahmed Yinaltegîn’in isyanını bastıracağı için iltifatlarda bulundu ve Hintliler’in ileri gelenlerini yüksek bir yere oturttu. Atlı ve yaya birliklerden oluşan Hintli ordusuna bunların önünden geçit resmi yaptırdı. Beyhakî’ye göre (s. 494), “bu mükemmel bir ordu” idi. Bu sırada Hintli prenslerden haraca karşılık alınan ve bu orduda bulunan 55 fil de sultanın önünden geçirildi. Mes’ûd da bu Hintliler’den oluşan orduyu beğenmişti (Muhtemelen 426 sonu/1035 sonu)²⁵. Daha sonra Tilek’e Hintli-

²³ Bir hacamatçının oğlu olan Tilek’in Sultan Mahmûd döneminden itibaren Gazneli Devleti’nde kariyerinin nasıl yükseldiği hakkında bilgi için bk. Beyhakî, s.406-409; Gerdizî (s.200), onu Tilek b. Cehlen (جهلن) olarak zikrediyor.

²⁴ Bk. Beyhakî, s.404-406, 409, 423, 433-434; Gerdizî (s.200)’ye göre Ahmed Yinaltegîn Sind nehri geçmek isterken boğulmuştur.

²⁵ Bk. Beyhakî, s.494; Bosworth, “Military Organisation”, s.76; Aynı mlf, *The Ghaznavids*, s.101.

ler'in komutanlığına (Salariy-i Hinduvân) mahsus olan bir hil'at verildi. Tilek bu hil'ati giydikten sonra sultanın huzuruna çıkarak saygılarını sundu. Mes'ûd, henüz Tilek huzurunda iken hazinedârı çağırarak, mücevher ile süslü bir gerdanlığı (tavk) getirmesini emretti. Sultan bu gerdanlığı ayağa kalkarak kendi eliyle Tilek'in boynuna taktı ve Ahmed Yınalteğîn isyanının bastırılmasında gösterdiği hizmetlerden dolayı son derece iltifatlarda bulundu (11 Safer 427/15 Aralık 1035)²⁶. Bu durum Gazneli Devleti'nde milliyeti ne olursa olsun başarılı hizmetlerde bulunan şahısların mükâfatlandırıldığını ve kariyerinin üst noktasına kadar çıkabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Hârezm hâkimi Harun b. Altuntaş'ta da 1034 yılı ilkbaharında itaatsizlik işaretleri görülmeye başladı. İsyân için görünüşte sebep, onun Sultan Mes'ûd'un sarayında rehine olarak bulunan kardeşinin ölümü idi. İsyânın hakikî sebebi ise, Horasan'da Türkmenler'in çıkardığı karışıklıklardan istifadeyle istiklâlini ilân etmek istemesiydi. Harun, Gazne'ye giden yolları da tutmuştu. Bu sırada Hârezm'den Gazne'ye bir seyyah geldi (10 Ramazan 425/29 Temmuz 1034) ve küçük bir kağıt getirdi. Bu kağıdı Gazneliler'in Hârezm'deki sahib-i beridi göndermişti. Ayrıca seyyah, sahib-i beridin bu bölge hakkında söylediklerini Gazneli ilgililere nakletti. Buna göre "Hârezm'de bulunan Hâcib Beyteğîn, Ayteğîn Şarabdâr, Kalbak (قالباق), Hintliler ve Sultan Mahmûd'un birçok komutanı, bu harekâtın aleyhindedirler. Fakat onların ellerinde ne var ki, bize yardım etsinler?"²⁷. Bu ifadeden anlaşıldığına göre, Gazneli ordusunda yer alan Hintliler eyaletlere de gönderilmekte ve Hârezm bölgesinde de bir miktar Hintli asker bulunmaktadır. Ancak onlar ve öteki Türk komutanlar bu isyanı bastıracak kadar kuvvetli değildirler.

Öte yandan Selçuklular da bağımsızlıklarını elde etmek için harekete geçmişlerdi. Sultan onlara karşı Hâcib Beytoğdı idaresinde bir ordu gönderdi. Bu ordu her milletten 15.000 atlı ile 2.000 saray gulâmından oluşmaktaydı (1035)²⁸. Beyhakî'nin her cinsten (yani milletten) şeklindeki ifadesinden Selçuklular ile yapılan Nesa Savaşı'nda Gazneli ordusunda Hintliler'inde yer aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Gerdizî (s.99) daha açık bir

²⁶ Bk. Beyhakî, s.487.

²⁷ Bk. Aynı eser, s. 422.

²⁸ Bk. Aynı eser, s. 481.

ifade kullanarak bu ordunun, "Hint, Kürd, Arap ve Türk"ten oluştuğunu belirtmektedir.

Sultan Mes'ûd'un zaman zaman Karahanlılar ile de başı derttedir. Böriteğın İbrahim b. Nasr, bir Türk kabilesi olan Kumeciler'in yanına kaçmış ve etrafına 3.000 kadar atlı toplayarak Gazneli toprakları üzerindeki halka zarar vermeye başlamıştı. Sultan Mes'ûd bu olaydan sonra bazı tedbirler aldı ve Hâcib Sübaşı'dan Derrey-i Gez'e gitmesini istedi. Bu sırada Hâcib Sübaşı ile beraber kendi köleleri ve askerlerinden başka 2.000 Türk ve Hintli atlı bulunacaktı (Rebi I. Sonu 430/Aralık 1038)²⁹. Sultan Mes'ûd daha sonra kış şartlarına rağmen Böriteğın üzerine sefere çıkmaya karar verdi. Ancak Çağrı Bey'in Ceyhun kenarına ulaşarak bu nehir üzerindeki köprüyü yıkacağı şayiisi, Mes'ûd'un Böriteğın'e karşı tertiplemediği seferden vazgeçmesine neden oldu. Gazneli sultanı Belh'de iken, on Türkmen atlısı sultanın bu şehirde konakladığı bahçenin yanına gelerek dört Hintli piyadeyi öldürmüşler ve Mes'ûd'a âit bir fili de çalıp götürmüşlerdi. Mes'ûd bu olaydan sonra fil bakıcılarına ağır hakaretlerde bulundu, ihmali görülen Hintli fil bakıcılarının birkaç tanesinin dövülmesi ve filin bedeli olarak onlardan 100.000 dirhem alınmasını emretti. Bu olaylardan anlaşıldığına göre, Sultan Mes'ud devrinde Hintliler ordunun her kademesinde görev yapmaktaydılar³⁰.

Sultan Mes'ûd Gazneli topraklarını devamlı akınlarla rahatsız eden Selçuklular'a karşı harekete geçerek 9 Kasım 1039'da Herat'tan ayrılarak Buşenc'e doğru ilerledi ve şehrin sahrasında ordusunu düzene soktu. Bu orduda atlı ve yaya askerlerden oluşan birçok Hintli vardı. Sultan bunları meşhur komutanların maiyetine vererek ordunun merkezine, sağ ve sol kanatlar ile artçıların arasına dağıttı³¹.

Hintliler, Selçuklular ile Gazneliler arasında yapılan meşhur Dandankan Savaşı (22-24 Mayıs 1040)'nda da yer aldılar. Bu savaş sırasında Sultan Mes'ûd Gazneli ordusunda bulunan "Hintliler'in bir iş görmediklerinden ve öteki askerlerin de manevyatlarını kırmalarından" şikâyetçi oldu. Ayrıca vezir de, "Hintliler'in komutanlarını ikaz etmek lâzımdır" demişti. Daha sonra sultan tarafından Hintliler çağrıldı ve ikaz edildi. Ancak onların komutanları

²⁹ Bk. Aynı eser, s. 565.

³⁰ Bk. Aynı eser, s. 567.

³¹ Bk. Aynı eser, s. 603.

dâ, “Biz sultanın önüne gidip aç olduğumuzu söylemekten sıkılıyor ve utanıyoruz. Bizim askerlerimiz açtır, atlar zayıflamıştır. Dört günden beri bizden hiç kimse arpa ve un yüzü görmemiştir³². Böyle olmakla beraber biz ölünceye kadar hizmette kusur etmeyiz. Bu gece bütün adamlarımıza söylenmesi gerekli sözleri söylemek lâzımdır” diyerek dönüp birliklerinin yanına gittiler. Böylece Hintli komutanlar güç şartlar altında savaşıklarını ifade ederek sultana mazeretlerini bildirmiş oldular. Ancak daha sonra Selçuklular’ın üstünlüğü karşısında Hintliler de bozguna uğrayarak savaş meydanından kaçmışlardı. Onların yapacak fazla bir şeyleri yoktu. Çünkü Kürd ve Araplar çoktan kaçmışlardı. Böylece Gazneli ordusu Dandanakan Savaşı’nda Selçuklular karşısında tam bir mağlubiyete uğramıştı³³.

Sultan Mes’ûd, özellikle Dandanakan mağlubiyetinden sonra, Hindistan’a gitmeyi aklına koymuştu. Bu maksatla Gazne’de toplanan hazineleri de götürmek istedi. Devleti ileri gelenleri bu fikre karşı çıktılar. Ayrıca Gazneli veziri Ahmed b. Abdüssamed sultana yazdığı mektupta, “... Şu iyi bilinsin ki, eğer sultan bütün haremi ve hazineleriyle Hindistan’a giderse bu haber dünyaya yayılır... düşmanların bize karşı tamahı ziyadeleşir. Bundan başka Hintliler’in nesine güvenip de haremler ve hazineler oraya götürmeye teşebbüs ediliyor. Hintliler’e ve gulâmlara ne dereceye kadar güvenilebilir.” şeklinde ifadelerle Mes’ûd’u uyardıya çalıştı ise de başarılı olamadı³⁴. Nitekim Sultan Mes’ûd, Sind nehrini geçtikten sonra Mârikale denilen yerde hazineye göz koymuş olan Türk ve Hintli gulâmların ayaklanmasıyla karşılaşta (bendegân-ı Türk ve Hind bervey huruc kerdend). Bunlar hazineyi yağmalayıp paylarını aldıktan başka, ordunun öteki kısmını da isyana teşvik ettiler³⁵. Bu suretle devlet ileri gelenlerinin ve vezirin daha önce söyledikleri üzere, sultanın hazineyi beraberine almasıyla doğacak tehlike gerçekleşmiş oldu. İsyan eden Gazneli ordusu Mes’ûd’un daha önce köredilen kardeşi Muhammed’in etrafında toplanarak ikinci kez sultan ilân ettiler (21 Aralık 1040) ve Mes’ûd’u da öldürdüler.

³² Nitekim daha önce Gazneli veziri komutanlardan Altuntaş ile yaptığı görüşmede, “Hintliler’in yaya ve aç olduğunu” ifade etmişti, bk. Beyhakî, s. 614.

³³ Bk. Beyhakî, s. 621-622, 624.

³⁴ Bk. Aynı eser, s. 662; Bosworth, *The Later Ghaznavids*, s. 15-16.

³⁵ Bk. Kadı Minhac-ı Sirâc Cüzcânî, *Tabakat-ı Nâsiri*, nşr. Abd el-Hayy Habibî, Quetta 1949, I. S.276; Öteki kaynaklar söz gelişi Sadr el-Din el-Hüseynî (*Ahbâr üd-Devlet is-Selçukîyye*, nşr. Muhammed İkbâl, Lahor 1933, s. 14/Trk. Trc., N. Lugal, Ankara 1943, s. 10) ve İbn el-Esir (IX, s. 485/Trk. Trc., IX, s. 370) gulâmların hazineye göz dikip yağmaladıklarını zikrediyorlar.

Bundan sonraki dönemlerde kaynaklar Gazneli ordusundaki Hintliler hakkında fazla bilgi vermiyor. Ancak zaman zaman Gazneli hanedan mensupları kendi aralarındaki taht mücadelelerinde ve Gurlular'a karşı verdikleri savaşlarda Hindistan'a gittiler ve buradan kuvvet toplayarak geri döndüler. İşte bu sırada Gazneliler, Hindistan'daki insan kaynağından asker olarak faydalanmışlardır. Söz gelişi, Selçuklu Meliki Sencer, Behramşâh'a yardım için Gazne'ye bir sefer tertiplemedi ve 25 Şubat 1117 tarihinde bu şehre girerek Gazneliler tahtına oturdu. Sultan Arslanşâh ise saltanat mücadelesine devam edebilmek için Hindistan'a kaçmış ve oradaki valisi Muhammed-i Ebû Halim (veya b. Ali)'den yardım istemişti. O, Sencer'in Gazne'den ayrıldığını duyduğu zaman, Hindistan'da topladığı kuvvetler ile geri dönerek Behramşâh'a hücum etmişti³⁶.

Gurlular'dan Seyfeddîn Surî başkent Gazne'yi ele geçirdiği zaman (Eylül-Ekim 1148), Sultan Behramşâh, Hindistan'a çekilmişti. Gazneli sultanı daha sonra Hindistan orduları ve topladığı askerlerin yardımıyla tekrar Gazne'ye sahip olmuştu³⁷. Bu olaylar sırasında Gurlu Seyfeddîn Surî de öldürülmüştü. Gurlular'dan Alaeddîn Huseyn intikam almak amacıyla büyük bir ordu toplayarak Gazne'ye doğru harekete geçti. Sultan Behramşâh onun niyetini öğrendiği zaman Gazne, Hindistan ve Hintli vasal prenslerden büyük ordular topladı. Ancak bu bir fayda sağlamamış, Alaeddîn Hüseyin, Sultan Behramşâh'ı mağlup ederek ele geçirdiği Gazne'yi yedi gün yedi gece ateşe vermişti (1151)³⁸. Sultan Sencer'in 1152'de yapılan savaşta Gurlu Alaeddîn Huseyn'i mağlup ve esir etmesi, Behramşâh'a yeniden Gazne'ye sahip olma fırsatını verdi. O, Hindistan'dan harekete geçerek tekrar Gazne'ye hâkim oldu (1152)³⁹. Gazneli sultanı Hindistan'dan harekete geçtiğine göre, bu seferde de ordusunda Hintliler'den faydalanmış olmalıdır.

Sultan Behramşâh döneminde önemli olaylardan biri de Gazneliler'in Hindistan orduları komutanı Muhammed-i Ebû Halim ile oğlu Mu'tasım'ın isyanı idi. Bu asî komutanın ordusu rivayete göre 70.000 kişi idi ve Müslümanlar ile Hintliler'den oluşuyordu. Bu olay bize Hindistan'daki Gaz-

³⁶ Bk. Ghulam Mustafa Khan, *A History of Bahram Shah of Ghaznin*, Lahore 1955, s. 22 ve 32; Bosworth, *The Later Ghaznavids*, s. 97.

³⁷ Bk. İbn el-Esîr, XI, s. 135, 164-165/Trk. Trc., XI s. 124, 145; Ghulam Khan, s. 49; Bosworth, *The Later Ghaznavids*, s. 114.

³⁸ Ghulam Khan, s. 53-54 ve 59; M.A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, İkinci İmparatorluk Devri*, Ankara 1984, s. 369-372; Bosworth, aynı eser, s. 116.

³⁹ Bk. Ghulam Khan, s. 69; Bosworth, aynı eser, s. 119.

neli komutan (veya vali)ların ordularında da Hintliler'in yer aldığı gösteren örneklerden biridir¹⁰.

Gazneliler'in Hintliler'den yararlandıkları bir saha da orduda bulunan fillerin bakımı idi. Çünkü Gazneliler filleri kullanmayı Hindistan'dan öğrenmişlerdi. Bu hayvanların bakımıyla *filban* denilen Hintliler uğraşıyordu¹¹.

Öte yandan bazı Hintliler'in komutan olarak Gazneliler Devleti'nde önemli görevler aldığı görüyoruz. Bunlardan tespit edebildiğimiz Arslan Hindu-beççe¹², Sultan Mahmûd döneminde Kuhistan valisi tayin edilmişti. Bir kale komutanı olan Cengî¹³ de Hintli idi. Suvendhray¹⁴, Sultan Muhammed'e sadık kalan ender komutanlardan biri idi ve bu uğurda hayatını kaybetmişti. Sanguy¹⁵ da muhtemelen Hintli komutanlardan biridir. Meşhur Tilek'in yanısıra, Beyhakî, isimleri karıştırmadıysa, daha önce geçtiği üzere, adaşı başka bir Tilek ile Timek'i de burada zikdebiliriz. Sonuç olarak, Gazneliler tarih sahnesinden çekilene kadar, Hintliler de bu devletin ordusunda -bir-iki olay dışında- sadıkâne görev yapmışlar ve bunlardan bazıları kariyerlerinin en üst noktasına kadar yükselmişlerdir.

¹⁰ Bk. Bosworth, *The Later Ghaznavids*, s. 102; Ghulam Khan, s. 34.

¹¹ Bk. *Abbâs-ı Perviz*, s. 371; Busse, *Chalif und Grosskönig*, s. 346; Bosworth, "Military Organisation", s. 61 vd; Aynı mlf, *The Ghaznavids*, s. 115 vd.; Gazneli ordusundaki filler ve Hintli bakıcılar için kanaatimce ayrı bir araştırma gerekmektedir.

¹² Bk. Culfadakanî, *Tercüme-yi Tarih-i Yemini*, s. 243; Sadece Hindi-beççe için bk. Gerdizî, s. 175.

¹³ Bk. Gerdizî, s. 196 not 5; Beyhakî, s. 65, 83, 149; Raşid al-Din, *Cami Al-Tavarih*, s. 202.

¹⁴ Gerdizî, s. 195. Ayrıca isim için Bk. Beyhakî, s. 407.

¹⁵ Bk. Bosworth, *The Later Ghaznavids*, s. 17.